

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 2-son

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026
ISSUE DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.6.2](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ.6.2).

ISSN 2181-2179
DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ)

**MUASSIS:
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK
UNIVERSITETI**

“Kriminologiya va jinoiy odil sudlov” ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2021-yil 18-martda 1160-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Ushbu jurnal O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
Y. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova,
E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, E. Sharipov,
X. Yuldasheva.

Musahhih:
R. Yunusova

Texnik muharrir:
U. Sapayev
Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 35.

Tel.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.
Faks: (0371) 233-37-48.
Veb-sayt: www.ccj.tsul.uz
E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1386.

Nashriyot litsenziyasi
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2026-yil 19-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog‘oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog‘i: 22,5.
Adadi: 100. Buyurtma: № 70.

Bosmaxona litsenziyasi
29.11.2023 № 174626

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

TAHRIR HAY’ATI

BOSH MUHARRIR

Q. Abdurasulova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

Y. Kolenko – O‘zbekiston Respublikasi Huquqni muhofaza qilish akademiyasi boshlig‘ining birinchi o‘rinbosari

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

D. Bazarova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat-protsessual huquqi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar doktori, professor

MAS‘UL MUHARRIR

Sh. Xaydarov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi mudiri o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI A‘ZOLARI

M. Rustambayev – O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti boshlig‘i, yuridik fanlar doktori, professor

A. Otajonov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

O. Mahkamov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi dotsent v.b., yuridik fanlar doktori

N. Salayev – O‘zbekiston Respublikasi Odil sudlov akademiyasi prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

S. Niyozova – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi professori, yuridik fanlar doktori

V. Davlyatov – O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi Qonunchilik palatasi huzuridagi Parlament tadqiqotlari instituti direktorining o‘rinbosari, yuridik fanlar doktori, professor

A. Baratov – Toshkent davlat yuridik universiteti Kriminalistika va sud ekspertizasi sho‘basi mudiri, yuridik fanlar nomzodi

D. Musayev – Bojxona institutining Umumhuquqiy fanlar kafedrasini boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

I. Nikonov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi boshqarma boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

N. Hojiyev – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi dotsenti v.b.

P. Xojabekov – Toshkent davlat yuridik universiteti Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga qarshi kurashish sho‘basi o‘qituvchisi, yuridik fanlar nomzodi

D. Nurumov – Toshkent davlat yuridik universiteti Sud hokimiyati, advokatura va huquqni muhofaza qiluvchi organlar sho‘basi professori v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori

**УЧРЕДИТЕЛЬ:
ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ**

Научно-практический журнал «Криминология и уголовное правосудие» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 18 марта 2021 года с удостоверением № 1160.

Журнал создан при сотрудничестве с Правоохранительной академией Республики Узбекистан.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Е. Ярмолик, М. Шарифова, Ш. Бекназарова, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Э. Шарипов, Х. Юлдашева.

Корректор:

Р. Юнусова

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.

Тел.: (0371) 233-66-36, 233-41-09.

Факс: (0371) 233-37-48.

Веб-сайт: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1386.

Издательская лицензия от

29.11.2023, № 174625.

Журнал передан в типографию
18.06.2026.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 22,5. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 70.

Лицензия типографии от

№ 174626, 29.11.2023.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

К. Абдурасулова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Е. Коленко – первый заместитель начальника Правоохранительной академии Республики Узбекистан

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Д. Базарова – заведующая сектором уголовно-процессуального права Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Ш. Хайдаров – заместитель заведующего сектором уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук, профессор

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

М. Рустамбаев – начальник Университета общественной безопасности Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Отажонов – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

О. Махкамов – и. о. доцента сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

Н. Салаев – проректор Академии правосудия Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

С. Ниёзова – профессор сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, доктор юридических наук

В. Давлятов – заместитель директора Института парламентских исследований при Законодательной палате Олий Мажлиса Республики Узбекистан, доктор юридических наук, профессор

А. Баратов – заведующий сектором криминалистики и судебной экспертизы Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Мусаев – начальник кафедры общеправовых дисциплин Таможенного института, доктор философии по юридическим наукам, доцент

И. Никонов – начальник управления Администрации Президента Республики Узбекистан, доктор философии по юридическим наукам

Н. Хожиев – и. о. доцента сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета

П. Хожабеков – преподаватель сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции Ташкентского государственного юридического университета, кандидат юридических наук

Д. Нурумов – и. о. профессора сектора судебной власти, адвокатуры и правоохранительных органов Ташкентского государственного юридического университета, доктор философии по юридическим наукам

**FOUNDER:
TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW**

The scientific-practical journal "Criminology and Criminal Justice" was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on March 18, 2021, with certificate No. 1160.

This journal was founded in cooperation with the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of materials of the journal are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Yarmolik, M. Sharifova, Sh. Beknazarova,
E. Mustafaev, K. Abduvaliyeva, E. Sharipov,
Kh. Yuldasheva.

Proofreader:
R. Yunusova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address:
100047. Tashkent city,
Sayilgoh street, 35.

Phone: (0371) 233-66-36,
233-41-09.

Fax: (0371) 233-37-48.

Website: www.ccj.tsul.uz

E-mail: criminologyjournal@tsul.uz

Subscription index: 1386.

Publishing license
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 18.06.2026.
Paper size: A4. Cond.p.f: 22,5.
Units: 100. Order: № 70.

Printing house license
№ 174626, 29.11.2023.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF

Q. Abdurasulova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

Y. Kolenko – First Deputy Head of the Law Enforcement Academy of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF

D. Bazarova – Head of the Department of Criminal Procedural Law of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

EXECUTIVE EDITOR

Sh. Khaydarov – Deputy Head of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

M. Rustambayev – Head of the University of Public Security of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Otajonov – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

O. Mahkamov – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

N. Salaev – Deputy Rector of the Academy of Justice of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

S. Niyozova – Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Doctor of Law

V. Davlyatov – Deputy Director of the Institute of Parliamentary Research under the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law, Professor

A. Baratov – Head of the Department of Criminalistics and Forensic Examination of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Musaev – Head of the Department of General Legal Sciences of the Customs Institute, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

I. Nikonov – Head of a Department of the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

N. Hojiyev – Acting Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law

P. Khojabekov – Lecturer of the Department of Criminal Law, Criminology and Anti-Corruption of Tashkent State University of Law, Candidate of Legal Sciences

D. Nurumov – Acting Professor of the Department of Judiciary, Advocacy and Law Enforcement Agencies of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law

MUNDARIJA

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

Hakimov Komil Baxtiyarovich

GIYOHVANDLIK VOSITALARI YOKI ULARNING ANALOGLARI BILAN
QONUNGA XILOF RAVISHDA MUOMALA QILGANLIK UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI11

Abzalova Xurshida Mirziyotovna

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT HUQUQIDA EVTANAZIYA:
IJTIMOIY-HUQUQIY, AXLOQIY VA JINOYAT-HUQUQIY JIHATLAR21

Xudaykulov Feruzbek Xurramovich

JINOYAT HUQUQIDA SABABIY BOG'LANISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI30

Fazilov Farxod Maratovich

PUL MABLAG'LARINI LEGALLASHTIRISH (YUVISH) JINOYATI SUBYEKTIV
BELGILARINING JINOYAT-HUQUQIY TAHLILI44

Karaketova Dilnoza Yuldashevna

YURIDIK SHAXSLAR JINOYAT SUBYEKTI SIFATIDA57

Matviyenko Irina Aleksandrovna, AllahRakha Naim

O'ZBEKISTONDA KIBERTA'QIBNING HUQUQIY KO'RINMASLIGI:
SUD QARORLARINI TAHLIL QILISH69

Jumaniyozova Zarnigor Maxammadi qizi

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT KODEKSIDA ODAM SAVDOSI UCHUN
JAVOBGARLIK EVOLYUTSIYASI81

Utayev Xusniddin Xurramovich

RAQAMLI FIRIBGARLIKDA QASD, MOTIV VA JINOYAT SUBYEKTINING
JINOYAT-HUQUQIY TAVSIFI92

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

Mamadaliyev Umid Yo'ldashevich

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI JINOYAT PROTSESSIDA EKSTRADITSIYA
INSTITUTINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH VA AMALGA OSHIRISHNING
ZAMONAVIY MUAMMOLARI101

Karimov Abdumalik Abdumutal o'g'li

YOSHLAR ORASIDA EKSTREMIZM BILAN BOG'LIQ JINOYATLARGA
QARSHI KURASHISHNING KRIMINALISTIK USULLARINI RIVOJLANTIRISH
BO'YICHA XORIJIY MAMLAKATLAR TAJRIBASI110

Fatullayev Shodmonbek Madatovich

JINOYAT ISHIDA EKSPERTIZA TAYINLASH TARTIBI VA UNGA QO'YILADIGAN

PROTSESSUAL TALABLAR 119

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

Musayev Djamaliddin Kamalovich

XALQARO HAMKORLIK GIYOHVANDLIK VOSITALARINING NOQONUNIY

AYLANISHIGA QARSHI KURASHISH ASOSI SIFATIDA 133

12.00.15 – KRIMINOLOGIYA

Abdurasulova Kumrinisa Raimkulovna, Davranov Xusniddin Baxranovich

ICHKI ISHLAR ORGANLARI XODIMLARINING KORRUPSIYAVIY JINOYATLAR

SODIR ETISH SABABLARI VA ULARGA IMKON BERGAN SHART-SHAROITLAR 144

Niyozova Salomat Saparovna

O'Z JONIGA QASD QILISHNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA UNGA IMKON

BERGAN SHART-SHAROITLARIGA DOIR ILMIY YONDASHUVLAR 156

Tojiyev Jo'rabek Muxtorovich

JINOYAT PROTSESSIDA VOYAGA YETMAGANLAR ISHTIROKIDA PEDAGOG VA

PSIXOLOGNING PROTSESSUAL MAQOMI HAMDA FUNKSIYALARI 170

Nasriyeva Dilnoza Narzulloyevna

AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILADIGAN EKSTREMIZM BILAN BOG'LIQ

JINOYATLAR TUSHUNCHASI, UNING IJTIMOIIY XAVFLILIGI 182

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Хакимов Комил Бахтиярович

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УГОЛОВНОЙ
ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ НАРКОТИЧЕСКИХ
СРЕДСТВ ИЛИ ИХ АНАЛОГОВ11

Абзалова Хуршида Мирзиятовна

ЭВТАНАЗИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН:
СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ, НРАВСТВЕННЫЕ И УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ
АСПЕКТЫ21

Худайкулов Ферузбек Хуррамович

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПРИЧИННОЙ СВЯЗИ
В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ30

Фазилов Фарход Маратович

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ СУБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ
ПРЕСТУПЛЕНИЯ ЛЕГАЛИЗАЦИИ (ОТМЫВАНИЯ) ДЕНЕЖНЫХ СРЕДСТВ44

Каракетова Дилноза Юлдашевна

ЮРИДИЧЕСКИЕ ЛИЦА КАК СУБЪЕКТЫ ПРЕСТУПЛЕНИЯ57

Матвиенко Ирина Александровна, АллахРакха Наим

ПРАВОВАЯ НЕВИДИМОСТЬ КИБЕРПРЕСЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ:
АНАЛИЗ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ69

Жуманиязова Зарнигор Махаммади кизи

ЭВОЛЮЦИЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ТОРГОВЛЮ ЛЮДЬМИ
В УГОЛОВНОМ КОДЕКСЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН81

Утаев Хусниддин Хуррамович

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА УМЫСЛА, МОТИВА И
СУБЪЕКТА ПРЕСТУПЛЕНИЯ ПРИ ЦИФРОВОМ МОШЕННИЧЕСТВЕ92

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

Мамадалиев Умид Юлдашевич

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И
РЕАЛИЗАЦИИ ИНСТИТУТА ЭКСТРАДИЦИИ В УГОЛОВНОМ
ПРОЦЕССЕ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН 101

Каримов Абдумалик Абдумутал угли

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ
ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ
НАПРАВЛЕННОСТИ СРЕДИ МОЛОДЁЖИ

110

Фатуллаев Шодмонбек Мадатович

ПОРЯДОК НАЗНАЧЕНИЯ ЭКСПЕРТИЗЫ ПО УГОЛОВНОМУ ДЕЛУ И
ПРОЦЕССУАЛЬНЫЕ ТРЕБОВАНИЯ, ПРЕДЪЯВЛЯЕМЫЕ К НЕЙ

119

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Мусаев Джамалиддин Камалович

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО КАК ОСНОВА ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ
НЕЗАКОННОМУ ОБОРОТУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

133

12.00.15 – КРИМИНОЛОГИЯ

Абдурасулова Кумриниса Раимкуловна, Давранов Хусниддин Бахранович

ПРИЧИНЫ СОВЕРШЕНИЯ КОРРУПЦИОННЫХ ПРЕСТУПЛЕНИЙ
СОТРУДНИКАМИ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ И СПОСОБСТВУЮЩИЕ
ИМ УСЛОВИЯ

144

Ниёзова Саломат Сапаровна

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРИЧИНАМ СУИЦИДА И УСЛОВИЯМ,
СПОСОБСТВУЮЩИМ ЕГО СОВЕРШЕНИЮ

156

Тожиев Журабек Мухторович

ПРОЦЕССУАЛЬНЫЙ СТАТУС И ФУНКЦИИ ПЕДАГОГА И ПСИХОЛОГА
В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ С УЧАСТИЕМ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

170

Насриева Дилноза Нарзуллоевна

ПОНЯТИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ЭКСТРЕМИСТСКОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ,
СОВЕРШАЕМЫХ ЖЕНЩИНАМИ, И ИХ ОБЩЕСТВЕННАЯ ОПАСНОСТЬ

182

CONTENTS

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

Hakimov Komil Bakhtiyarovich

SOME ISSUES OF IMPROVING CRIMINAL LIABILITY FOR THE ILLICIT
TRAFFICKING OF NARCOTIC DRUGS OR THEIR ANALOGUES11

Abzalova Khurshida Mirziyotovna

EUTHANASIA IN THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN:
SOCIO-LEGAL, MORAL AND CRIMINAL-LAW ASPECTS21

Khudaykulov Feruzbek Khurramovich

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF CAUSABILITY IN CRIMINAL LAW30

Fazilov Farkhod Maratovich

CRIMINAL-LEGAL ANALYSIS OF SUBJECTIVE CHARACTERISTICS
OF THE CRIME OF LAUNCHING (MONEY LAUNDERING)44

Karaketova Dilnoza Yuldashevna

LEGAL ENTITIES AS SUBJECTS OF CRIME57

Matvienko Irina Aleksandrovna, AllahRakha Naeem

THE LEGAL INVISIBILITY OF CYBERSTALKING IN UZBEKISTAN:
AN ANALYSIS OF JUDICIAL DECISIONS69

Jumaniyozova Zarnigor Makhmadi kizi

EVOLUTION OF LIABILITY FOR HUMAN TRAFFICKING IN THE CRIMINAL
CODE OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN81

Utaev Husniddin Khurramovich

CRIMINAL LAW CHARACTERISTICS OF INTENT, MOTIVE,
AND THE OFFENDER IN DIGITAL FRAUD92

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

Mamadaliev Umid Yuldashevich

MODERN ISSUES OF LEGAL REGULATION AND IMPLEMENTATION
OF THE EXTRADITION INSTITUTION IN THE CRIMINAL PROCESS
OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 101

Karimov Abdumalik Abdumutal ugli

EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN THE DEVELOPMENT
OF CRIMINALISTIC METHODS OF COMBATING CRIMES RELATED
TO EXTREMISM AMONG YOUNG PEOPLE 110

Fatullaev Shodmonbek Madatovich

PROCEDURE FOR APPOINTING FORENSIC EXAMINATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS AND PROCEDURAL REQUIREMENTS	119
--	-----

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

Musaev Djamaliddin Kamalovich

INTERNATIONAL COOPERATION AS THE FOUNDATION FOR COMBATING ILLICIT DRUG TRAFFICKING	133
---	-----

12.00.15 – CRIMINOLOGY

Abdurasulova Kumrinisa Raimkulovna, Davranov Khusniddin Bakhranovich

REASONS FOR THE COMMISSION OF CORRUPTION CRIMES BY EMPLOYEES OF INTERNAL AFFAIRS BODIES AND THE CONDITIONS THAT ENABLED THEM	144
---	-----

Niyozova Salomat Saparovna

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE CAUSES OF SUICIDE AND THE CONDITIONS CONTRIBUTING TO ITS COMMISSION	156
---	-----

Tojiev Jurabek Mukhtorovich

PROCEDURAL STATUS AND FUNCTIONS OF A PEDAGOGUE AND A PSYCHOLOGIST IN CRIMINAL PROCEEDINGS INVOLVING MINORS	170
---	-----

Nasrieva Dilnoza Narzullaevna

THE CONCEPT OF CRIMES RELATED TO EXTREMISM COMMITTED BY WOMEN, ITS SOCIAL DANGER	182
---	-----

Kelib tushgan / Получено / Received: 23.04.2026
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 01.06.2026
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 18.06.2026

DOI: <https://dx.doi.org/10.51788/tsul.ccj.6.2./BZH6295>

UDC: 343.988(045)(575.1)

O'Z JONIGA QASD QILISHNING KELIB CHIQISH SABABLARI VA UNGA IMKON BERGAN SHART-SHAROITLARIGA DOIR ILMIY YONDASHUVLAR

Niyozova Salomat Saparovna,

Toshkent davlat yuridik universiteti

Jinoyat huquqi, kriminologiya va korrupsiyaga

qarshi kurashish sho'bası professori,

yuridik fanlar doktori

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3970-2985>

e-mail: salomat.niyozova@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari va unga imkon bergan shart-sharoitlarga doir ilmiy yondashuvlarga to'xtalib o'tilgan. Bundan tashqari, maqolada muallif o'z joniga qasd qilish jinoyati shaxsga qarshi jinoyatlar ichida o'ziga xos jihatlari bilan ajralib turishi hamda bu jinoyat uchun javobgarlik nazarda tutilgan alohida tadqiqot ishini olib borish zaruratini yuzaga keltirayotganligi haqida ham ta'kidlab o'tadi. Maqolada o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish jinoyati ko'pincha latent jinoyatlar ko'rinishida sodir etilib, bu esa mamlakatimizda jinoyatchilik holatini baholash va uning oldini olish choralari ishlab chiqishga salbiy ta'sir ko'rsatayotganligi borasida ham fikrlar bildiriladi. Shuningdek, muallif mazkur maqolada o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari va unga imkon bergan shart-sharoitlarga doir olimlarning ilmiy qarashlarini o'rganib, bahs-munozaraga kirishgan hamda tegishli taklif va tavsiyalar bergan. Muallif maqolani yozish jarayonida o'z joniga qasd qilish jinoyatining obyektiv va subyektiv sabablariga to'xtalib, ilmiy va funksional yondashuvga rioya qilgan. Shu bilan birga, Mantiqiylik, tizimlilik, tarixiy, qiyosiy-huquqiy, statistik hamda sotsiologik so'rovlar o'tkazish kabi metodlardan foydalangan.

Kalit so'zlari: voyaga yetmaganlar, javobgarlik, jinoyat, o'z joniga qasd qilish, obyektiv, subyektiv sabablar, sodir etilgan jinoyat, kriminologiya

НАУЧНЫЕ ПОДХОДЫ К ПРИЧИНАМ СУИЦИДА И УСЛОВИЯМ, СПОСОБСТВУЮЩИМ ЕГО СОВЕРШЕНИЮ

Ниезова Саломат Сапаровна,

доктор юридических наук, профессор

сектора уголовного права, криминологии и противодействия коррупции

Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. В настоящей статье рассмотрены научные подходы к причинам суицида и условиям, способствующим его совершению. Кроме того, автор отмечает, что преступление, связанное с доведением до самоубийства, занимает особое место среди преступлений против личности и характеризуется рядом специфических признаков, что обуславливает необходимость проведения самостоятельных научных исследований в данной сфере. В статье также подчёркивается, что преступление, связанное с доведением до самоубийства, нередко носит латентный характер, что оказывает негативное влияние на объективную оценку состояния преступности и разработку эффективных мер её предупреждения. Наряду с этим автор анализирует научные взгляды учёных относительно причин суицида и условий, способствующих его совершению, вступает в научную дискуссию по рассматриваемым вопросам и выдвигает соответствующие предложения и рекомендации. Автор уделяет внимание объективным и субъективным причинам самоубийства, придерживаясь научного и функционального подходов к исследованию данной проблемы. В ходе исследования использованы методы логического, системного, исторического, сравнительно-правового, статистического анализа, а также социологического опроса.

Ключевые слова: несовершеннолетние, ответственность, преступление, суицид (самоубийство), объективные причины, субъективные причины, совершённое преступление, криминология

SCIENTIFIC APPROACHES TO THE CAUSES OF SUICIDE AND THE CONDITIONS CONTRIBUTING TO ITS COMMISSION

Niyozova Salomat Saparovna,

Professor of the Department of Criminal Law,
Criminology and Anti-Corruption,
Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law

Abstract. This article examines scientific approaches to the causes of suicide and the conditions that contributed to it. Furthermore, the author of the article emphasizes that the crime of suicide is distinguished by its specific features among crimes against the person, which necessitates conducting a separate research study providing for liability for this crime. In the article, the author also expresses his opinion that the crime of suicide is often committed in the form of latent crimes, which negatively affects the assessment of the crime situation in our country and the development of measures for its prevention. Also, in this article, the author studied the scientific views of scientists on the causes of suicide and the conditions that allowed it, entered into a debate and gave relevant proposals and recommendations. In the process of writing the article, the author adhered to a scientific and functional approach, focusing on the objective and subjective causes of the crime of suicide. He also used methods such as logic, consistency, historical, comparative-legal, statistical, and sociological surveys.

Keywords: minors, liability, crime, suicide, objective, subjective causes, committed crime, criminology

Kirish

Jahonda voyaga yetmaganlarning o'z joniga qasd qilishiga sabab bo'luvchi turli tahdidlar, rahmsiz muomala, sha'n va qadr-qimmatning muntazam ravishda kamsitilishi va boshqa shunga o'xshash zo'ravonliklar uchun javobgarlik va jazo belgilash, jinoyat qonuni tegishli normalarini takomillashtirish, hayotga qarshi jinoyatlarning oldini olish hamda milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish va bu borada davlatlararo hamkorlikni kuchaytirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Jumladan, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilayotgan o'z joniga qasd qilishlarning oldini olish hamda kriminologik jihatlarini ilmiy va amaliy jihatdan tadqiq etish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Bugungi kunda voyaga yetmaganlarning o'z joniga qasd qilishining oldini olishga doir milliy tizim va normativ-huquqiy asoslar yaratilib, bir qancha ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. Shunday bo'lsa-da, statistik ma'lumotlar bu boradagi ishlar yetarli darajada olib borilmayotganini ko'rsatadi. Buning natijasida esa bunday jinoyatlar ko'payib bormoqda.

Mazkur nuqtayi nazardan kelib chiqib, voyaga yetmaganlarning o'z joniga qasd qilish bilan bog'liq jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan faoliyat samaradorligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bunday holatlar ko'pincha oilaviy-maishiy munosabatlarda zo'ravonlik qo'llanishi natijasida yuzaga keladi. Shu sababli oilada uchraydigan turli salbiy holatlarning oldini olish, oila manfaatlarini himoya qilishning huquqiy hamda ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini mustahkamlash, shuningdek uning xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zaruriyatini yuzaga keltiradi.

Tahlillarga ko'ra, dunyo miqyosida o'z joniga qasd qilish maishiy zo'rlik ishlatish holatlari sababli o'tgan asrning 90-yillariga nisbatan keskin ortgan. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilning yanvar-dekabr oylarida respublika bo'yicha ro'yxatga olingan jinoyatlarning umumiy soni 132 298 tani tashkil etgan. Bu 2023-yilning mos davriga nisbatan 27,1 %ga, 2021-yilning mos davriga esa 19,1 % ko'payganini ko'rsatadi. Ushbu davrda jinoyatlar soni 10 ming kishiga nisbatan 35,6 ta, 2021-yilning shu davrida 31,8 ta, 2022-yilda 29,2 ta va 2023-yilda 28,3 ta bo'lgan.

2024-yilning yanvar-dekabr oylarida 2023-yilning mos davriga nisbatan odam o'ldirish va unga urinish –11,4 %ga kamaygan bo'lsa-da (Central Asian Bureau for Analytical Reporting, n.d.), ammo mazkur jinoyatlardan voyaga yetmaganlarning jabrlanish holati ko'paymoqda. Bu esa voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilishning jinoyat-huquqiy hamda kriminologik choralari takomillashtirish zarurati mavjudligini ko'rsatadi (Supreme Court of the Republic of Uzbekistan, n.d.).

Tadqiqot guruhi raqamlarni ehtiyotkorlik bilan baholash kerakligini eslatgan. Sababi ayniqsa, qashshoq mamlakatlardagi o'z joniga qasd qilish holatlarining hammasi ham statistikaga kiritilmagan bo'lishi mumkin. Prognozlarga ko'ra, 2050-yilga borib o'z joniga qasd qilish darajasi asta-sekin kamayishda davom etib, har 100 ming aholiga 6,49 taga yetishi mumkin (Qalampir.uz, 2020).

Bundan tashqari, shaxsga qarshi jinoyatlar ichida voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilish jinoyatining ijtimoiy xavflilik darajasi yuqori ekanligi sababli o'zini o'zi o'ldirish jinoyati quyidagi o'ziga xos jihatlari bilan ajralib turadi;

birinchidan, O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilish jinoyati uchun javobgarlik nazarda tutilgan alohida tadqiqot ishi olib borish zaruratining yuzaga kelganligi;

ikkinchidan, o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish va undash jinoyati ko'pincha latent jinoyatlar ko'rinishida sodir etilib, bu esa mamlakatimizda jinoyatchilik holatini baholash va uning oldini olish choralarining ishlab chiqilishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

uchinchidan, voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilish jinoyati moddiy tarkibli jinoyat ekanligi e'tiborga olinib, obyektiv va subyektiv belgilarini chuqur tahlil qilish talab etiladi. Shuningdek, bunday hollarda aybdorning xulq-atvori va yuz bergan oqibatlar o'rtasidagi sababiy bog'lanish mavjudligini aniqlash zarur.

Tadqiqot davomida o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari va unga imkon bergan shart-sharoitlar tavsifi o'rganildi.

Mazkur tahlil jarayonida mualliflik pozitsiyasi ishlab chiqilib, amaliyotni yaxshilash yuzasidan taklif va tavsiyalar berildi. Ushbu tadqiqot ishida tahlil qilishda funksional yondashuv, mantiqiylik, tizimlilik, tarixiy, qiyosiy-huquqiy, statistik, sotsiologik so'rovlar o'tkazish kabi metodlardan foydalanilgan.

Asosiy qism

Voyaga yetmaganlarda o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari va uning imkon bergan shart-sharoitlari haqida fikr yuritishdan avval, umuman olganda, jinoyatning sababi nima degan savolga javob berish maqsadga muvofiq. Bu borada ko'pgina olimlar o'zlarining fikr-mulohazalarini bildirib o'tishgan.

Y.G. Yermolayevaning fikricha, jinoyatchilikning alohida sabablari mavjud emas, uning ta'kidlashicha ayni bir maxsus hodisalar har xil sharoitda turli ijobiy yoki salbiy oqibatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Kriminologiya va jinoyatchilikning vazifasi jamiyatda mavjud noantagonistik ruhdagi qarama-qarshiliklar odamlarning ijtimoiy xossalarida namoyon bo'lib, ularning u yoki bu darajadagi salbiy xulq-atvoriga qanday turtki berishini aniqlashdan iboratdir (Ermolaeva, 2007).

V.N. Kudryavsev, g'ayrihuquqiy xulq-atvor subyekt xulq-atvori va qonun talablari o'rtasida muttasil ravishda keskinlashib boruvchi va ochiq-oydin konfliktga aylanuvchi har xil qarama-qarshiliklar asosida vujudga keladi va rivojlanadi, deb yozgan edi. Uning fikricha, bu qarama-qarshiliklar psixologik, ijtimoiy yoki aralash ko'rinishga egadir. Shuningdek, u qarama-qarshiliklar mavjud bo'lgan barcha hodisalar va jarayonlarni quyidagi obyektiv va subyektiv belgilarga ajratishni taklif qiladi. U "Jinoyatchilikning obyektiv sabablari – ijtimoiy borliqdagi, odamlarning iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlaridagi muayyan qarama-qarshiliklar, g'ayriijtimoiy moyilliklarga sabab bo'luvchi qiyinchiliklar va kamchiliklar. Obyektiv shart-sharoit – huquqbuzarliklarning subyektiv va obyektiv sabablari ta'sirini quvvatlovchi, ba'zan esa jonlantiruvchi tashkiliy, huquqiy, texnikaviy yo'sindagi kamchiliklar", deb ta'kidlaydi. (Kudryavtsev, 1991).

Bu borada professor V.S. Ustinov jinoyatchilik manbayi har qanday qarama-qarshiliklar bo'lishi mumkinligini, jamiyat rivojini belgilovchi omillar jinoyatchilikka qarshi qaratilgan omillarga ko'p jihatdan zid bo'lishini, shuningdek nima ma'qulligini jamiyatning o'zi hal qilishini ta'kidlaydi (Abdurasulova, 2008).

Voyaga yetmaganlarning o'z joniga qasd qilishning oldini olishda, avvalo, uning sodir etilishi sabablari va unga imkon beradigan shart-sharoitlarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish choralarini ko'rish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu boisdan bu borada bugungi kunda barcha subyektlar oldida jinoyatlarning sabablarini aniqlash hamda ularni bartaraf etish kabi murakkab vazifalar turganligini his etish mumkinki, ammo ularni boshqa davlat organlari va jamoat tuzilmalarining yordamisiz amalga oshirish mumkin emas.

Butun jahon sog'liqni saqlash tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, o'z joniga suiqasd qilishning 800 ta sabablari mavjud ekan, ulardan eng ko'p uchraydiganlari: 36 foizi – noma'lum sabablarga ko'ra; 19 foizi – jazodan qo'rqish; 18 foizi – ruhiy kechinmalar; 18 foizi – turmush, uy tashvishlari; 6 foizi – ehtirolarga berilish; 3 foizi – pul, mol-mulk yo'qotish.

Ko'p hollarda o'spirinlarning o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish va o'zini o'zi o'ldirishga undaganlik jinoyatlarining asosiy sabablarini aniqlash lozimligidan kelib chiqib, quyidagilarni keltirib o'tish lozim.

Jismoniy baquvvat, navqiron ko'rinishdan benuqson insonlarning o'z joniga qasd qilishiga nima sabab bo'lmoqda? Nega ular o'zlarini osib, o'lguncha dorilar ichishmoqda, balandlikdan sakrab, mashinalarning tagiga o'zlarini otishmoqda? Olingan tadqiqot materiallari tahlil etilganda quyida keltirilgan sabablar eng ko'p uchraydigan sabablar sifatida qayd etiladi.

Voyaga yetmaganlarning bir-biriga bo'lgan mehrli munosabatlarining yakun topishi. Munosabatlarning bunday tugashi ko'p hollarda o'spirinni ruhan jarohatlaydi.

Suyukli inson (oila a'zosi)ning vafotidan ham inson aziyat chekadi va o'zini o'zi o'ldirish darajasigacha olib borishi mumkin. Bundan tashqari, kuchli emotsional zo'riqish, tengqurlar tomonidan bosim, o'quv yurtidagi va ota-onalar bosimi, ko'rimsizlik, muloqotning yetishmasligi, ishonchsizlik, ajrimlar, sanalarda o'z joniga qasd qilish, davolab bo'lmaydigan kasalliklar, nuqsonlar bilan bog'liq holatlar ham uchraydi.

O'smirlarda ijtimoiy muammolarning kelib chiqish sabablari sifatida oiladagi nosog'lom muhit, o'smirlarning turli jinoiy guruhlariga qo'shilib qolishi, o'zini o'zi noto'g'ri anglashi, o'ziga nisbatan bahosining o'ta past yoki o'ta yuqori bo'lishi, nosog'lom jinsiy rivojlanish, ijtimoiy rollarni noto'g'ri anglash va boshqa omillarni keltirish mumkin.

O'smirlarda suitsidal xulq-atvorning o'zgacha ko'rinishini kuzatamiz. O'smirlar orasidagi o'zini o'ldirishga urinish bolalarnikiga nisbatan ko'proq uchraydi, bunda ularning oz qismigina o'z maqsadiga erishadi. O'smirlarda amalga oshirilib yakunlangan suitsidlar barcha suitsidal harakatlarning 1 %idan oshmaydi (Niyozova, 2020). Bu yosh davrida suitsidal xulq-atvor namoyishkorona, shuningdek qo'rqitish xarakteriga ega.

A.Y. Lichkoning ta'kidlashicha, faqatgina 10 % o'smirlarda o'zini o'ldirishning haqiqiy istagi mavjud, 90 %ida esa bu yordamga chaqiriqdir.

Voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilishning sabablari haqida professor M.D. Shargorodskiyning fikrini keltirib o'tish joiz. Unga ko'ra, "suitsidal xulq-atvor muammosini o'rganishning ahamiyati bir nechta sabablar bilan bog'liq: o'z joniga qasd qilish va qayd etilgan o'z joniga qasd qilishga urinishlar sonining o'sishi; prognoz qilingan suitsidal xulq-atvor patogenezi bilan bevosita bog'liq bo'lgan tushkunlik holatlari sonining o'sishi, bu esa suitsidal ko'rinishlarning muqarrar ravishda ortishiga olib keladi hamda zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy vaziyat dinamikasi bilan izohlanadi" (Vaulin, 2012).

Shu nuqtayi nazardan aytish mumkinki, voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari "qulay" sharoitlarda o'z joniga qasd qilish to'g'risida qaror qabul qilishga yordam beradigan omillarning mavjudligi bilan aniqlanadi. Uning o'z joniga qasd qilishga moyilligi shaxsning bunday vaziyatni qanday idrok etishi va baholashga tayyorligi bilan belgilanadi (Bozrov et al., 2015).

Voyaga yetmaganlarni o'z joniga qasd qilishning kelib chiqish sabablari odatda o'z joniga qasd qilish fakti sodir bo'lganidan keyin aniqlanadigan holatlardir. Boshqacha qilib aytganda, motiv (o'z joniga qasd qilish to'g'risidagi qaror) shaxsni o'ylash va qaror qabul qilishga undaydi, sabablar esa, o'z navbatida, o'z joniga qasd qilish uchun "vosita" bo'lib xizmat qiladi.

Bu borada Y.V. Buryakovskaya shunday degan: “O‘z joniga qasd qilish har doim ham motivning paydo bo‘lishidan keyin sodir bo‘lavermaydi, motivatsiya – o‘zgaruvchan miqdor, sabab esa qaytib kelmaydigan nuqta” (Buryakovskaya, 2020).

Ko‘pgina olimlar o‘z joniga qasd qilishning sabablari sifatida oilaviy nizolar, kasbiy faoliyatni amalga oshirish bilan bog‘liq nizolar, moddiy farovonlikning pasayishi yoki yo‘qolishi (iqtisodiy sabablar), shaxsning o‘z-o‘zidan nafratlanishi, jismoniy holati, kasalligi va boshqa omillarni keltirib o‘tadi. Ayrim adabiyotlarda esa o‘z joniga qasd qilish sabablari sifatida shaxsda yomon illatlarning (giyohvandlik, alkogolizm va boshqalar) mavjudligi ko‘rsatilgan (Voytsekh, 2007).

Bundan tashqari, o‘z joniga qasd qilish xatti-harakatlarining quyidagi o‘ziga xos belgilari mavjudligi qayd etilgan: 1) xulq-atvor bilan bog‘liq belgilar (jamiyatdan begonalashish); 2) kognitiv belgilar (boshqalardan kelib chiqadigan dushmanlik hissi); 3) hissiy belgilar (nomutanosiblik, norozilik); 4) kommunikativ belgilar (Guseva, 2018).

Ko‘rinib turibdiki, ikki hodisa, ya‘ni o‘z joniga qasd qilish va o‘zini o‘zi o‘ldirish darajasiga yetkazish o‘rtasida to‘g‘ridan to‘g‘ri bog‘liqlik mavjud. Jabrlanuvchiga jismoniy yoki ruhiy azob berish uning o‘z joniga qasd qilish to‘g‘risida aniq qaror qabul qilishiga olib kelishi mumkin. Tadqiqotda keltirilgan sud amaliyoti misollarida o‘z joniga qasd qilish aybdor tomonidan jabrlanuvchiga nisbatan muntazam ravishda salbiy ta‘sir ko‘rsatish natijasida ham, bir martalik ta‘sir oqibatida ham sodir bo‘lishi mumkinligi qayd etilgan.

Y.K. Volkonskaya o‘z joniga qasd qilishning quyidagi sabablarini aniqlaydi: tibbiy (turli deviant ko‘rinishlar: alkogolizm, giyohvandlik, ruhiy kasalliklar va buzilishlar va boshqalar), psixologik (uzoq muddatli travmatik holat, ma‘naviy travma va boshqalar), iqtisodiy (ishsizlik, moliyaviy muammolar va boshqalar), ijtimoiy (ijtimoiy himoyasizlik va boshqalar), shaxsiy (shaxsiy nizolar, shu jumladan oiladagi kelishmovchiliklar va boshqalar), maishiy (beqarorlik va boshqalar), kriminologik (shaxs sha‘ni va qadr-qimmatiga tajovuz va boshqalar), genetik (irsiyat bilan bog‘liq) (Volkonskaya, 2011).

Fikrimizcha, bunday tasnif ortiqcha bo‘rttirib yuborilgandek ko‘rinadi. Sababi biz yuqorida o‘z joniga qasd qilish motivlari va sabablari, ayrim o‘xshashliklarga qaramay, turli xil kelib chiqishga ega ekanligi hamda turli bosqichlarda yuzaga kelishini ta‘kidlagan edik. Motiv – potensial suitsidentning ichki ruhiy holati bo‘lib, u atrofdagi voqelikni subyektiv-salbiy idrok etish va ichki ziddiyatni hal qilishda umidsizlikning paydo bo‘lishi natijasida shakllanadi. Bundan tashqari, motivatsion soha situatsion xarakterga ega, ya‘ni o‘z joniga qasd qilish qarori o‘zgaruvchan qiymat hisoblanadi. O‘zini o‘zi o‘ldirish darajasiga yetkazishda esa o‘z joniga qasd qilish sabablari aybdor tomonidan jabrlanuvchiga nisbatan sodir etilgan salbiy xarakterdagi noqonuniy tajovuzlar fonida rivojlangan jabrlanuvchining psixo-emotsional holati bilan bog‘liq bo‘ladi.

C.A. Sokolovning fikricha, ba‘zi hollarda o‘z joniga qasd qilishga sabab bo‘ladigan noxush xabarlarga uyda ota-onalar o‘rtasidagi munosabatlar, sevgan insonining yoki turmush o‘rtog‘ining vafosizligi va boshqa shu kabi ruhiy muvozanatdan chiqaruvchi holatlar haqidagi ma‘lumotlar kiradi.

Olim o‘z fikrini davom ettirib, “Nizolar bo‘yicha o‘tkazilgan kriminologik tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, o‘z joniga qasd qilishni 5 ta asosiy guruhga tasniflash mumkin:

- ta‘lim bilan bog‘liq nizolar;
- shaxsiy-oilaviy nizolar;
- suitsidentning g‘ayriijtimoiy xulq-atvori bilan bog‘liq nizolar;
- salomatlik holati bilan bog‘liq nizolar;

- moddiy-maishiy sabablar va boshqa motivlar bilan bog'liq nizolar.
- Bundan tashqari, ta'lim bilan bog'liq nizolar quyidagi sabablar bilan izohlanadi:
- mashg'ulotlar paytida asossiz jismoniy va ruhiy zo'rqiqlar;
 - shaxslararo o'zaro munosabatlar qoidalarining buzilishi;
 - o'qituvchi va ta'lim oluvchi o'rtasidagi ziddiyatlar.
- Shaxsiy-oilaviy nizolar asosan quyidagi sabablarga ko'ra yuzaga keladi:
- sevgan qizning (xotinning) javobsiz muhabbati yoki xiyonati;
 - ajralish;
 - kasallik, qarindoshlar va yaqinlarning o'limi;
 - jinsiy noqobillik" (Tsokolov, 2013).

Oiladagi nosog'lom ruhiy muhit shaxs rivojlanishida ijtimoiy-psixologik deformatsiya omili sifatida namoyon bo'ladi va uni o'z joniga qasd qilishga "undaydi".

O'z joniga qasd qilish va o'z joniga qasd qilishga urinish muammolari bilan shug'ullangan bir qator olimlar – M.G. Davletshin, G'.B. Shoumarov, S.A. Oxunjonova, A.G. Ambrumova, L.I. Pustavalovalarning fikricha, ushbu holat sodir etilishida oilaviy omillarning o'rni quyidagilar bilan izohlanadi:

- ilk bolalik davrida oilada otaning yo'qligi;
 - oilada farzandga ona mehrining yetishmasligi;
 - oilada ota-onalik nufuzining yetarli darajada shakllanmaganligi;
 - oilada matriarxal uslubdagi munosabatlarning ustunligi;
 - oilaviy munosabatlarda o'z o'rnini topa olmagan katta yoshli oila a'zolarining "o'zligini" tasdiqlash maqsadidagi turli urinishlari:
- a) emotsional "portlash";
 - b) bolaga nisbatan jazo usullarini qo'llash;
 - d) hatto bolaga tan jarohati yetkazish;
- ajrashgan oilalar;
 - oilada yoki oila shajarasida o'z joniga qasd qilgan yoxud qasd qilishga uringan shaxsning mavjudligi va hokazolar (Barotova, 2015).

Suitsidning asosiy sababi jamiyat tomonidan shakllantirilgan qadriyatlar va an'analarda ham namoyon bo'lishi mumkin. Ba'zan mohiyati mavhum bo'lgan ayrim an'analarga haddan tashqari bog'lanib qolish holatlari kuzatiladi. Sotsiologiyada esa har bir yosh davri o'ziga xos psixologik xususiyatlarga egaligi e'tirof etiladi. Lekin jamiyat qaysi yoshdagi shaxsga qanday munosabatda bo'lish kerakligini yetarli darajada anglab yetmagan. Bolaga qanday, o'smiringa esa qanday muomala qilish zarurligi haqidagi tushunchalar amaliyotda to'liq shakllanmagan.

Shuni alohida ta'kidlash lozimki, o'smirlar psixologiyasining mohiyati va o'ziga xos jihati ularning ongi va psixikasining moslashuvchan, ta'sirchan bo'lib, ko'plab axborotni tez o'zlashtira olish qobiliyatida namoyon bo'ladi. O'smirlik davrida iqtisodiy va siyosiy qarashlar, estetik dunyoqarash barqaror shakllana boshlaydi, shuningdek o'zini anglash va fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Estetik dunyoqarash bilan bog'liq qoidalar, milliy urf-odatlar, an'analardan va qadriyatlar ham o'smirlarning ijtimoiy-psixologik rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Afsuski, jamiyat ba'zan bolani to'laqonli shaxs sifatida qabul qilmaydi, ularning fikri va ehtiyojlari yetarlicha inobatga olinmaydi. "Yo'q, mumkin emas" kabi qat'iy taqiqlar esa bolalar hayotida keng uchraydi. Nega aynan o'tish davrida suitsid holatlari ko'proq kuzatiladi? Chunki oddiy bir shapaloq, olib berilmagan kiyim yoki rad etilgan muhabbat ham o'smirning o'ta nozik ruhiyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Bu davrda o'qiladigan kitoblar va tomosha qilinadigan filmlar ham muayyan psixologik va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishi

lozim. Biroq amaliyotda o'smirlarning axborot qabul qilishi ko'pincha nazoratsiz kechadi. Ota-onalar ko'pincha bandlik va charchoq sababli farzandlari bilan yetarlicha muloqot qila olmaydi, ba'zan esa oilaviy muammolar ham yuzaga keladi.

O'qituvchilarning esa har bir o'quvchi bilan individual shug'ullanishga vaqti yetarli emas, chunki sinflarda o'quvchilar soni ko'p. Shunday sharoitda bola bilan individual ishlash murakkablik tug'diradi. Muammo murakkab va ko'p omilli xarakterga ega bo'lsa, uning yechimi ham kompleks yondashuvni talab etadi.

Yosh avlodning o'z hayotiga erta nuqta qo'yishga urinishi faqat bugungi yoki kechagi kun muammosi emas (Niyozova, 2020). Ammo muammoning ayrim jihatlaridan shuni ko'rish mumkinki, qog'oz va hisobotlarda bola manfaatlarini himoya qiluvchi tashkilotlar ko'p bo'lsa-da, amaliy natija har doim ham yetarli emas.

Suitsidning naslga bog'liqligi masalasi bo'yicha mutaxassislar orasida turli qarashlar mavjud. Ko'pchilik olimlar suitsid irsiy xususiyatga ega emas, deb hisoblaydi. Biroq ayrim tadqiqotlar yaqin oila a'zolari orasida suitsid holatlarining ko'proq uchrashi mumkinligini qayd etib, bu hodisaning ma'lum darajada irsiy moyillik bilan bog'liq bo'lish ehtimolini ham inkor etmaydi. Shuningdek, yaqin qarindoshlar orasidagi suitsid holatlari ba'zan taqlid (imitatsiya) orqali ham yuzaga kelishi mumkin (Ibodullayev, 2024).

Suitsid va ta'lim darajasi o'rtasidagi bog'liqlik ham alohida o'rganiladi. Oliy yoki o'rta maxsus ma'lumotga ega bo'lmagan shaxslar orasida suitsid ko'proq uchrashi qayd etiladi. Ta'lim darajasi va kasbiy malaka qanchalik yuqori bo'lsa, suitsid xavfi shunchalik past bo'ladi, degan qarashlar mavjud. Biroq ijtimoiy muhit va shaxsga salbiy ta'sir etuvchi omillar bu ko'rsatkichlarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu bilan birga, rivojlangan davlatlarda ham suitsid ko'rsatkichlarining yuqoriligi kuzatiladi. Ta'lim va iqtisodiy jihatdan zaif hududlarda, jumladan, Afrika, Hindiston, Braziliya va ayrim Osiyo mintaqalarida ham suitsid holatlari uchraydi. Ba'zi izolyatsiyalangan jamoalarda esa suitsid marosimiy shakllarda namoyon bo'lishi ham kuzatilgan (Ibodullayev, 2022).

Ba'zi kasb egalari, ya'ni yuqori stress va hissiy zo'riqish talab qiladigan sohalarda ishlovchilar orasida suitsid xavfi yuqori bo'lishi mumkin. Xususan, sog'liqni saqlash tizimida xirurglar, reanimatologlar va psixiatrlar; shuningdek, aviadispatcherlar, uchuvchilar, shaxtyorlar, bankirlar, menejerlar, sudyalar, harbiylar va politsiyachilar xavf guruhiga kiradi. Aksincha, kutubxonachilar, bog'cha tarbiyachilari, muzey xodimlari va o'qituvchilar orasida suitsid nisbatan kam uchraydi.

Suitsidning ruhiy kasalliklar bilan bog'liqligi ham muhim omillardan biridir. Ular orasida depressiya yetakchi o'rinda turadi. Shuningdek, shizofreniya, alkogolizm, narkomaniya va boshqa ruhiy buzilishlar ham muhim xavf omillari hisoblanadi. Saraton, sil, OITS kabi og'ir va uzoq davom etuvchi kasalliklar ham suitsid xavfini oshirishi mumkin. Bu jarayonda shaxsning psixologik tipi, oilaviy muhit, diniy e'tiqodi va ijtimoiy-psixologik holati ham muhim rol o'ynaydi.

Davlat, din va jamiyat omillarining suitsidga ta'siri ham turlicha namoyon bo'ladi. Rivojlangan davlatlarda ham, iqtisodiy jihatdan orqada qolgan hududlarda ham suitsid darajasi yuqori bo'lishi mumkin. Biroq islom diniga qat'iy amal qilinadigan jamiyatlarda o'z joniga qasd qilish holatlari nisbatan juda past uchraydi. Islom dini suitsidni keskin qoralaydi va bunday holatlarda diniy marosimlarning bajarilishini ham cheklaydi. Shu bois islomiy e'tiqod kuchli bo'lgan jamiyatlarda suitsid darajasi pastligi kuzatiladi.

Demokratik jamiyat va ijtimoiy adolat qonunlariga amal qilinadigan, inson huquqlari e'tirof etiladigan, inson manfaati ustun qo'yiladigan hamda qonun ustuvorligi ta'minlangan

davlat va jamiyatda o'z joniga qasd qilish holatlari o'ta past bo'ladi. Suitsidning mavsumga ham bog'liqligi mavjud bo'lib, statistik tahlillarga ko'ra, suitsid bahor va yoz oylarida ko'proq, qishda esa kam kuzatiladi. Suitsidga moyil shaxslarning o'zaro muloqoti ham muhim omillardan biri hisoblanadi.

O'z joniga qasd qilishga moyil shaxslar bir-biri bilan o'zaro muloqotda bo'lsa, suitsidga urinishlar soni oshadi. Bu holat, ayniqsa, yoshlar orasida ko'p uchraydi. Nikoh to'yi o'tkazilganiga ko'p bo'lmasdan o'z joniga birgalikda qasd qilgan kelin-kuyov haqida ma'lumotlar mavjud. Ular o'zini osgan. Yigitning onasi bilan suhbatda ular o'zlarini osishga hech qanday aniq sabab bo'lmaganini aytgan. Keyinchalik ma'lum bo'lishicha, qiz ham, yigit ham avvallari o'z joniga qasd qilishga urinib ko'rgan ekan.

Suitsidni amalga oshirish uchun qo'llanadigan vositalar. O'z joniga qasd qiladiganlar ko'pincha ko'p miqdorda dori ichish, o'zini osish, venasini kesish, transport vositalari tagiga o'zini tashlash, qurol-yaroqlardan foydalanish (ayniqsa, Milliy gvardiya va harbiylar orasida), baland binodan sakrash, zaharli vositalardan foydalanish kabi usullarga murojaat qilishadi. Qaysi vosita yoki usul tanlanishi, albatta, yashab turgan muhitga ham bog'liq.

Yirik shaharlarda baland binodan sakrash holatlari ko'proq uchrasa, qishloq hududlarida o'zini osish, dori yoki zaharli vositalardan foydalanish ko'proq kuzatiladi. Masalan, bir paytlar Hindistonning yirik plantatsiyalarida ishchilar o'z joniga qasd qilishda pestitsidlardan ko'p foydalangan.

Bunday holatlar ko'payib ketganligi sababli hukumat tomonidan maxsus qaror qabul qilinib, qishloq xo'jaligi sohasida zaharli pestitsidlarni qo'llashga cheklovlar joriy etilgan, maxsus himoya mexanizmlari ishlab chiqilgan va nazorat kuchaytirilgan. Bu esa ijobiy natija berib, ushbu soha xodimlari orasida suitsidlar soni keskin kamaygan.

Suitsidning oilaviy muhitga bog'liqligi ham uning sabablarini o'rganishni taqozo etadi. O'smirlar orasida suitsid ko'p uchrashi aksariyat hollarda oilada isterik tipdagi shaxs shakllanib borishi bilan bog'liq. Nega to'q oila farzandlari suitsidga ko'proq qo'l uradi? Buning negizida turli omillar yotadi. Bolalik davridan farzandni mehr bilan o'stirish yaxshi, biroq uni parallel ravishda mehnat va mas'uliyatga o'rgatmaslik oqibatida bola ulg'aygan sari ota-onadan mehrni ko'proq talab qilaveradi.

Biroq 3–5 yoshdan mehnatga o'rgatilmagan bola 12–15 yoshdan so'ng unga yot bo'lgan faoliyat turiga, ya'ni mehnatga qo'l urishni istamay qoladi. Buning oqibatida ota-ona bilan farzand o'rtasida nizolar paydo bo'ladi. Mehnat nimaligini bilmay ulg'aygan bola mehrning ham qadri va ma'nosini to'liq anglab yetmaydi. U farzandlik burchini unutadi. Bunday bola ota-onaga nisbatan javobgarlikni his eta olmaydi.

Farzand ong ostida ota-onaga nisbatan "Faqat ular menga e'tibor qaratishi kerak, men emas" degan qarash shakllanib qoladi. Natijada ota-ona o'zi bilmagan va xohlamagan holda isterik va egoistik shaxsni tarbiyalab qo'yadi. *Isteriya* esa suitsidning asosiy sabablaridan biridir.

Demak, bolaga ortiqcha mehr berish va uni mehnatga o'rgatmaslik oxir-oqibat suyuqlik farzandidan judo bo'lish bilan yakunlanishi mumkin. Ta'lim va tarbiya doimo birgalikda olib borilishi ta'kidlanadi. Biroq bu yerga mehnatni ham qo'shish lozim. "Ta'lim, tarbiya va mehnat" uchligi bolaning to'g'ri kamol topishida eng muhim tamoyil bo'lishi kerak. Kitob bolani ilmi qilsa, mehnat uni tarbiyalaydi, ota-onaga mehrli va mas'uliyatli qiladi hamda hayot mashaqqatlariga tayyorlaydi. Tabiiyki, bunday o'smirda o'z joniga qasd qilish fikri paydo bo'lmaydi, aksincha, u hayotdan zavqlanib yashaydi.

Suitsidga qarshi omillar ham muhimdir. Iqtisodiy jihatdan yaxshi ta'minlangan, ijtimoiy himoyaga ega mustahkam oilalarda ham suitsid kam uchraydi. Agar har bir ota-ona

farzandiga kuniga bir soat vaqt ajratib, uni tinglasa va muammolariga sherik bo'lib, yechim topishga ko'maklashsa, o'smirlar orasida suitsid darajasi keskin kamayadi yoki umuman kuzatilmaydi. Albatta, buning uchun bola ishonchini qozonish zarur. Aks holda, kutilgan natijaga erishib bo'lmaydi.

Shuningdek, qadimiy qo'l mehnati vakillari, ya'ni duradgorlar, o'ymakor ustalar va kosiblar orasida ham suitsid kam uchraydi. Chunki ular ilk bolalikdan mehnatga va hayot mashaqqatlariga o'rganib borishadi. Bunday kasb egalarining ustaxonalari ko'pincha uyda joylashgan bo'lib, tabiiyki, ularning farzandlari ham 3–5 yoshdan boshlab og'ir mehnatni o'z ko'zi bilan ko'rib boradi va o'zi ham unda ishtirok etadi. Og'ir bolalik davrini boshdan kechirib, hayotda o'z o'rnini topganlarda ham suitsid kam kuzatiladi. Masalan, Ikkinchi jahon urushi davrida front ortida og'ir sharoitlarda yashagan va mehnat qilganlar orasida suitsid juda kam bo'lgan yoki umuman uchramagan (Ibodullayev, 2022).

Fikrimizcha, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi hamda ularning suitsid sodir etishi, ya'ni o'z joniga qasd qilishida asosiy mas'uliyat jamiyat va uning muhim bo'g'ini bo'lgan oilaga yuklanadi. Oila tuzilishidan boshlab, uning faqat moddiy jihati o'ylanadi xolos. Oila quruvchilar kimlar, ular qanchalik bir-biriga mosligi, mustaqil hayotda yashab ketishga qay darajada moslashganligi kabi masalalar kam yoki umuman e'tiborga olinmaydi. Bundan tashqari, ayrim psixologlarning fikricha, suitsid holatlarining asosiy sabablari o'zgalarga ta'sir o'tkazish istagi, oiladagi nizolar, ota-onaning xorijga ishlash uchun ketishi, voyaga yetmaganlarning nazoratsiz qolishi, sodir etgan nojo'ya qilmishidan uyalish hamda qadr-qimmatning kamsitilishi kabi maishiy omillar bilan bog'liqdir.

Kriminologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson turmush tarzidagi o'zgarishlar ko'pincha obyektiv ijtimoiy sabablar bilan bog'liq bo'ladi. Bunday sharoitlar shaxs xulqiga har tomonlama salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Og'ir sharoitda yashovchi shaxslar bilan bir qatorda, yaxshi sharoitda yashovchilar ham jinoyat sodir etishi mumkinligi kuzatiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarning obyektiv ahamiyatiga qaramay, me'yoriy munosabatlarning shakllanishida shaxsning qadriyatlar tizimi va boshqa ijtimoiy-psixologik omillar juda muhim, hatto hal qiluvchi rol o'ynashi aniqlangan.

Bu esa shaxsning intellektual hamda ruhiy-axloqiy negizining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Keyinchalik aynan shu omillar shaxsning qonuniy yoki jinoiy-g'ayriaxloqiy xulq-atvoriga asos bo'ladi. Chunki aynan shu yoshda dunyoqarashning asoslari shakllanadi va xulq-atvor qaror topadi (Fayzullayeva, 2002).

Mazkur jinoyatlarning bevosita sabablariga ko'pgina kriminologlar oilaviy-maishiy soha muammolari, o'qish va ishda tamagirlik motivatsiyasining shakllanishi, mastlik, giyohvandlik, qimor o'yinlarining qurboni bo'lish, maishiy qiziqishlar, ehtiyojlar va odatlar deformatsiyasi, mikro muhitda iste'molchilik, egoistik hamda zo'ravonlik muhitining mavjudligi kabi omillarni kiritadi (Niyozova & Salayev, 2023).

Ushbu jinoyatlarning sababi ijtimoiy, ya'ni jamiyat turmushi bilan bog'liqdir. Ularni umumiy jinoyatchilik sabablari va sharoitlari (umumiy sabablar), jinoyatlarning alohida turlari va guruhlari sabablari va sharoitlari (shaxsga qarshi jinoyatlar) hamda aniq jinoyatlarning sabablari va sharoitlari sifatida o'rganish zarur.

G.A. Avanesov (2011) jinoyatchilikning umumiy sabablarini jinoyatchilik manbalari deb ataydi.

Ayrim adabiyotlarda ta'kidlanishicha, jinoyatlarning umumiy sabablari ildizi ijtimoiy taraqqiyotdagi ziddiyatlar, iqtisodiy va ijtimoiy-ma'naviy sohadagi noxush holatlar hamda

tarbiyaviy ishlardagi kamchiliklarda yotadi. Voyaga yetmaganlarning o'z joniga qasd qilishi yoki bunga urinish fakti bilan belgilanadi. Ma'lumki, ushbu holatda jabrlanuvchi mustaqil ravishda o'z joniga qasd qiladi. Agar o'lim sababi aniq belgilanmasa, aybdorni javobgarlikka tortish imkoni bo'lmaydi va tabiiy ravishda ushbu jinoyatning oldini olish choralari belgilash ham murakkablashadi.

O'z joniga qasd qilishning boshlang'ich nuqtasi sifatida potensial o'z joniga qasd qilishning motivatsion sohasini o'rganish uning asosiy sababini aniqlashga yordam beradi degan xulosaga kelish mumkin. Shu nuqtayi nazardan tadqiqot doirasida, birinchi navbatda, jabrlanuvchini boshqaradigan motivlarga asosiy e'tiborni qaratish lozim. Bunday harakatlarni bartaraf etmay turib jamiyatda uchraydigan salbiy holatlar, jinoyatlarning oldini olishda natijalarga erishib bo'lmazligini anglashimiz lozim. Shuningdek, o'gay ota yoki ona bolalarga nisbatan tazyiq va zo'ravonlik o'tkazish holatlari tufayli voyaga yetmagan bola o'z joniga qasd qilishi (oilaviy maishiy sohada sodir etilgan ushbu jinoyatning 14,7 foizini tashkil etadi). Ushbu holatda jinoyat qurbonlari ojiz ahvoldagi shaxslar sifatida yosh bolalar va o'smirlar bo'lganligi sababli biz ushbu holatlarga alohida urg'u berishimiz lozim. Ularga nisbatan yuzaga kelgan zo'ravonlik va rahmsiz muomalaning oldini olish uchun real imkoniyatning yo'qligi shundaki, shakllanmagan ruhiyatning mavjudligi, zulm, og'riqli vaziyatdan chiqish yo'lini topa olmaslik natijasida o'z joniga qasd qilish eng to'g'ri yo'l ekanligi to'g'risidagi fikrga kelishlari, shuningdek o'zlariga nisbatan yetkazilayotgan jabr-zulmni birovga aytishga qo'rqishlaridir.

Misol uchun, Sh. ismli shaxs o'gay qizi 13 yoshli A.ga nisbatan doimiy ravishda shafqatsiz muomalada bo'lib keladi. Bundan tashqari, uni jinsiy aloqa qilishga majburlab, bu haqda birovga aytsa, uni o'ldirishini aytib, ushbu qilmishini davom ettirib keladi. Bunday holatdan chiday olmagan A. bu azob-uqubatlardan qutulish maqsadida o'z joniga qasd qilgan (Tashkent Regional Criminal Court, 2021).

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'smirlar orasida o'z joniga qasd qilish holatlarining ortib borishiga bir qator omillar sabab bo'lmoqda. Jumladan, o'smirlarda hayotiy maqsad va qadriyatlarga bo'lgan munosabatning susayishi, ommaviy axborot vositalarining salbiy ta'siri, o'smirlarning deviant xulq-atvorini muntazam o'rganib boruvchi va tahlil qiluvchi markazlarning yetarli emasligi, shuningdek oila, maktab va mahalla hamkorligining amaliy jihatlariga yetarlicha e'tibor qaratilmayotgani ushbu muammoning asosiy sabablaridan hisoblanadi.

Ota-onalar uchun tavsiyalar:

1. O'smir yoshidagi farzandingizni diqqat bilan tinglang va uning fikrlarini hurmat qiling.

2. Farzandingizning qiziqishlari, maqsadlari va shaxsiy qarashlariga qiziqing.

3. Uning do'stlari va ijtimoiy muhiti haqida muntazam ma'lumotga ega bo'ling.

4. Muhim masalalarda u bilan maslahatlashib, fikrini inobatga oling.

5. Jismoniy va psixologik rivojlanish davrida zarur tavsiyalar va ko'makni taqdim eting.

O'z joniga qasd qilish nafaqat shaxsning o'zi, balki uning oilasi va jamiyati uchun ham katta ma'naviy hamda moddiy zarar keltiradi. O'z joniga qasd qilishga uringan yoki bunday holatni boshidan kechirgan o'smirlarda quyidagi salbiy oqibatlar kuzatilishi mumkin:

a) ma'lum muddat davomida o'qish yoki mehnat faoliyatini amalga oshira olmaslik;

b) surunkali og'riqlar va asabiy zo'riqishlarning kuchayishi;

d) jismoniy va ruhiy nogironlik holatlarining yuzaga kelishi;

e) takroriy suitsidal urinishlar xavfining ortishi.

Suitsidal xulq-atvor genezisida oilaning, oila a'zolari o'rtasidagi munosabatlarning hamda oilaviy muhitning o'rni beqiyosdir. Ayniqsa, oila-turmush doirasidagi zo'ravonlik natijasida voyaga yetmagan shaxslarni o'zini o'zi o'ldirish darajasiga yetkazish holatlari yuqori ijtimoiy xavfliligi bilan ajralib turadi. Bunday jinoyatlarning yashirin sodir etilishi ularni aniqlash va oldini olishda muayyan qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Yuqorida bildirilgan fikr va xulosalarga asoslanib, quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

- o'smirlar bilan muloqotda ularning mustaqil shaxs sifatidagi ehtiyojlari va mas'uliyat hissini inobatga olish;
- ularga shaxsiy hudud va shaxsiy buyumlarini saqlash imkoniyatini yaratish;
- o'smirlar bilan samimiy va do'stona munosabatlarni shakllantirish hamda ularni muntazam qo'llab-quvvatlash;
- amaliyotchi psixologlar tomonidan o'smirlarning ruhiy holatini yaxshilashga qaratilgan trening va profilaktik tadbirlarni muntazam tashkil etish.

Shuningdek, ushbu yo'nalishda yangi mexanizmlar, nazorat tizimlari va faoliyat yo'nalishlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalar bilan ishlovchi mutaxassislar uchun maxsus tayyorgarlik dasturlarini tashkil etish:

- bolalar huquqlarini himoya qilish sohasida malakali kadrlar sonining ortishiga;
- jabrlangan bolalar va ularning oilalariga ko'rsatilayotgan professional yordam samaradorligining oshishiga xizmat qiladi.

Maktablar va mahalliy hamjamiyatlarda profilaktik tadbirlarni kuchaytirish ham muhim hisoblanadi. Xususan, o'quvchilarda psixologik bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish, stressga bardoshlilik, empatiya, nizolarni tinch yo'l bilan hal etish hamda ijobiy muloqot madaniyatini shakllantirishga qaratilgan dasturlarni joriy etish tavsiya etiladi. Bunday dasturlar bolalarning o'z his-tuyg'ularini anglashiga, qiyinchiliklarni yengib o'tishiga va muammolar yuzasidan o'z vaqtida yordam so'rash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, maktablarda zo'ravonlik va bullingning oldini olish alohida e'tibor talab qiladi. Ilmiy tadqiqotlar zo'ravonlik va bulling suitsidal xulq-atvor hamda turli psixologik buzilishlarning asosiy xavf omillaridan biri ekanligini ko'rsatmoqda. Shu sababli ta'lim muassasalarida bullingga qarshi aniq siyosat, ichki qoidalar va jamoatchilikka qaratilgan targ'ibot tadbirlarini amalga oshirish zarur.

Bugungi kunda O'zbekistonda bolalar va o'smirlar suitsidining oldini olishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan:

- maktablarda psixologik profilaktika va ruhiy salomatlik dasturlarini joriy etish;
- tushkunlik va suitsidal xavf belgilarini erta aniqlash;
- bolalarni zo'ravonlikdan himoya qilish bo'yicha davlat strategiyalarining ijrosini ta'minlash;
- psixiatriya va psixologik yordam xizmatlarini takomillashtirish.

Mazkur chora-tadbirlar davlat organlari, ta'lim muassasalari, ota-onalar va keng jamoatchilikning o'zaro hamkorligi asosida amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin bo'ladi.

REFERENCES

1. Abdurasulova, Q. R. (2008). *Kriminologiya [Criminology]*. TSIL Publ.
2. Avanesov, G. A. (Ed.). (2011). *Kriminologiya [Criminology]*. YUNITI.
3. Barotova, D. (2015). *O'smirlarga psixologik xizmat ko'rsatish uslubi [Methods of providing psychological services to adolescents]*. Navruz Publ.
4. Bozrov, V. M., Kostovskaya, N. V., & Yavorskiy, A. A. (2015). *Kriminalnyy suitsid (psixologo-psixiatricheskie, ugovovno-pravovye i protsessualno-kriminalisticheskie aspekty) [Criminal suicide (psychological-psychiatric, criminal-legal and procedural-forensic aspects)]*. Yurlitinform.
5. Buryakovskaya, E. V. (2020). *Ugovovno-pravovaya i kriminologicheskaya kharakteristika dovedeniya do samoubistva [Criminal-legal and criminological characteristics of incitement to suicide]* (Doctoral dissertation). Saint Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia.
6. Central Asian Bureau for Analytical Reporting. (n.d.). *Samoubistva v Tsentralnoy Azii [Suicides in Central Asia]*. CAA Network. <https://cabar.asia/ru/samoubistva-v-tsentralnoj-azii-infografika>
7. Dmitrieva, T. B., & Shostakovich, B. V. (2002). *Agressiya i psikhicheskoe zdorove [Aggression and mental health]*. Legal Center Press. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=19435671>
8. Ermolaeva, E. G. (2007). *Suitsid i prestupnost [Suicide and crime]* (Abstract of candidate dissertation). Moscow State Law Academy. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30343211>
9. Fayzullayeva, V. (2002). Voyaga yetmaganlarning jinoyatoldi xulq-atvorini o'rganishning ahamiyati [The importance of studying pre-criminal behavior of minors]. *Under the Protection of the Law*, 6(78), 34–35.
10. Guseva, I. S. (2018). Psikhologicheskie markery suitsidalnogo povedeniya [Psychological markers of suicidal behavior]. *Victimology*, (4), 50–55.
11. Ibodullayev, Z. (2022). *Suitsid sabablari va profilaktikasi [Causes and prevention of suicide]*. Asab.cc. <https://asab.cc/uz/jenciklopediya/2299-suicid-sabablari-va-profilaktikasi.html>
12. Ibodullayev, Z. (2024). *Asab va ruhiyat [Nervous system and psyche]*. Zamin Nashr.
13. Kudryavtsev, V. N. (1991). *Konflikt i nasilstvennoe prestuplenie [Conflict and violent crime]*. Nauka. <https://play.google.com/store/books/details?id=vS9EAAAAMAA>
14. Niyozova, S. S. (2020). Reasons for suicide and the issue of responsibility. *International Journal of Pharmaceutical Research*, 12, 528–531.
15. Niyozova, S. S., & Salayev, N. S. (2023). *Kriminologiya (Umumiy qism) [Criminology (General part)]*. TSUL Publ.
16. Qalampir.uz. (2020). *Dunyoda o'z joniga qasd qilish holatlari kamaydi – tadqiqot [Suicide rates have decreased worldwide – study]*. <https://qalampir.uz/news/duneda-uz-zhoniga-k-asd-k-ilish-%D2%B3olatlari-kamaydi-tadk-ik-ot-123094>
17. Starshenbaum, G. V. (2006). *Addiktologiya: psikhologiya psixoterapiya zavisimostey [Addictology: Psychology and psychotherapy of dependencies]*. Kogito Center.
18. Supreme Court of the Republic of Uzbekistan. (n.d.). *Huquqbuzarliklar tahlili to'g'risidagi statistik hisobotlar [Statistical reports on the analysis of offenses]*. <https://stat.sud.uz>

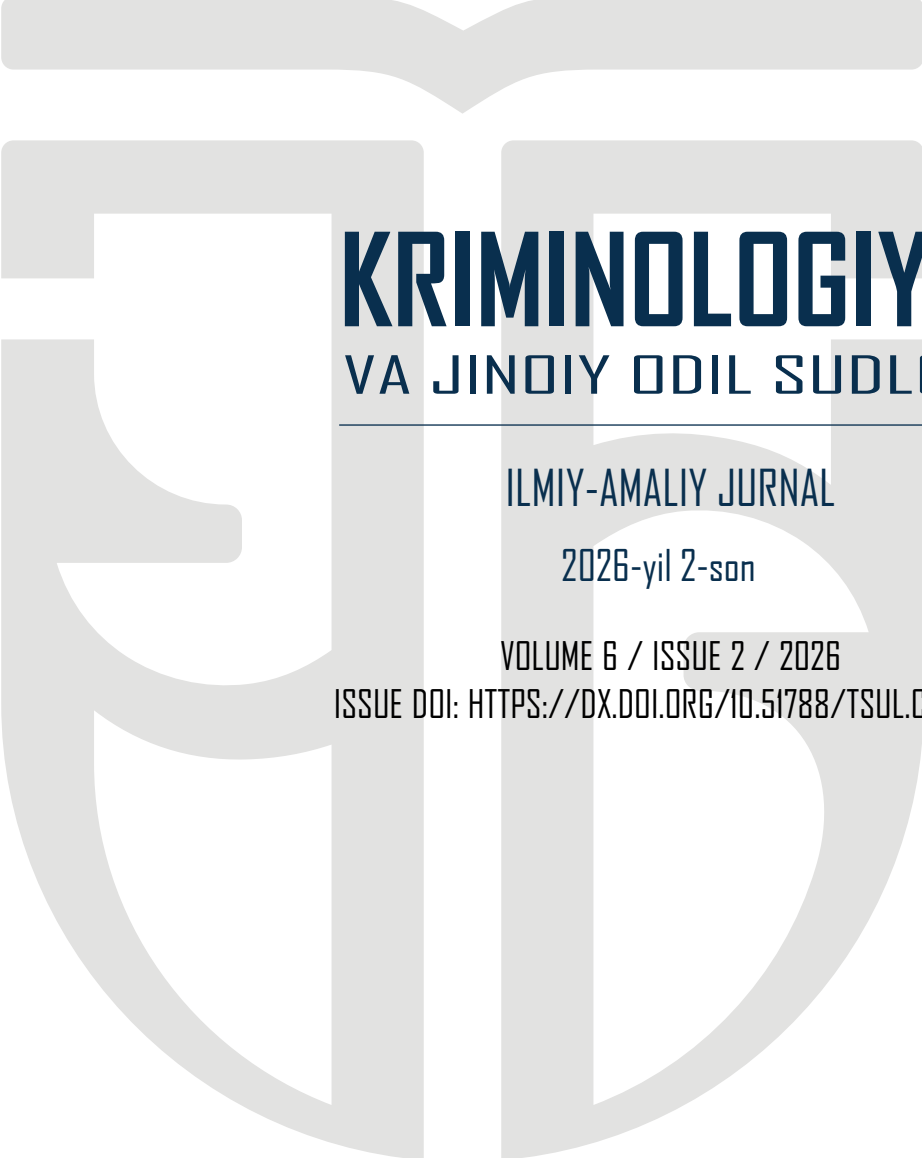
19. Tashkent Regional Criminal Court. (2021). *Materials of criminal case No. 2021/26/12 from the archive of the Tashkent Regional Criminal Court.*

20. Tsokolov, S. A. (2013). Mery profilaktiki (predotvrasheniya) suitsida sredi studentov i kursantov akademicheskogo kompleksa [Measures for prevention of suicide among students and cadets of the academic complex]. *Bulletin of the Volga State Academy of Water Transport*, (34), 12–17.

21. Vaulin, S. V. (2012). *Suitsidalnye popytki i nezavershennye suitsidy (gospitalnaya diagnostika, optimizatsiya terapii, profilaktika) [Suicide attempts and incomplete suicides (hospital diagnostics, therapy optimization, prevention)]* (Abstract of doctoral dissertation). Moscow Research Institute of Psychiatry.

22. Volkonskaya, E. K. (2011). *Preduprezhdenie dovedeniya do samoubistva: ugovovno-pravovoy i kriminologicheskoy aspekty [Prevention of incitement to suicide: Criminal-legal and criminological aspects]* (Candidate dissertation). Academy of Law and Management of the Federal Penitentiary Service of Russia.

23. Voytsekh, V. F. (2007). *Suitsidologiya [Suicidology]*. Miklosh.

KRIMINOLOGIYA VA JINOIY ODIL SUDLOV

ILMIY-AMALIY JURNAL

2026-yil 2-son

VOLUME 6 / ISSUE 2 / 2026

ISSUE DOI: [HTTPS://DX.DOI.ORG/10.51788/TSUL.CCJ.6.2](https://dx.doi.org/10.51788/TSUL.CCJ.6.2).